

ואולם הריטב"א הביא מ'רבותינו' כרש"י, שהרי כתוב בכל הקרבנות ועשה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה – בשעת החיוב הוא ב'לא תעשינה'.

ג) אינו חייב מלקות אלא כשהתרו בו בשעת אכילת האיסור, אבל אם היה שוגג באותה שעה, אעפ"י שהיה מזיד בשעת אכילת התנאי – אינו לוקה. (כ"מ בגמרא וברש"י; רש"י וריטב"א מכות טו: וכ"ה במפרשי הרמב"ם ד, טז).

ואם היה מותר באיסור ואח"כ אכל התנאי בשוגג – כתבו התוס' (בדעת רש"י) שאין סברא שיתחייב מלקות. [ולרש"י פטור אף מקרבן שהרי לא שגג באיסור. ולדעת ר"ת חייב קרבן מפני ששגג בתנאי, כדלעיל].

ודעת ר"י בן מגאש שחייב [וכתב שזו התראת ודאי ולא ספק כיון שהתנאי נעלם באותה שעה והעדים התרו כפי ידיעתם]. וכן כתב הכסף-משנה (שבועות ד, טז) בדעת הרמב"ם.

ד) כאשר אין חיוב מוחלט במעשה זה אלא תלוי ועומד במעשה שעדיין לא נעשה, כגון שבא לאכול האיסור לפני התנאי והתרו בו שאם יאכל התנאי לאחר מכן יתחייב על אכילה זו – התראת ספק היא, ותלויה במחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש אם שמה התראה אם לאו.

א. הלכה כרבי יוחנן שהתראת ספק שמה התראה (רמב"ם ד, טז ועוד; מאירי; ריטב"א). ויש מצדדים בדעת ראשונים שלא שמה התראה (עפ"י יבין שמועה קעה – בדעת רש"י סנהדרין עא. ותוס' להלן לג. ובשר"ח (ה, נג) דחה).

ב. במקום שקרוב לודאי שיעבור על התנאי [כגון שהתנה אם יישן למחר, שקרוב לודאי שהשינה חוטפתו], יש אומרים שאינה בגדר 'התראת ספק' (ע' שלמי נדרים – נדרים יד: וע"ש מצפה איתן שאם השינה חוטפתו מאליו או ששנתו תימשך מאליה למחר – אין זה 'מחוסר מעשה' ובאופן זה הו' התראה – עתוס' שבת ד. ובמפרשים).

כתב המאירי (עפ"י נדרים יד) שלכתחילה יש ליהזר שלא לאכול האיסור, שמא יאכל אחר כך התנאי, שאין אדם נוהר בתנאי [לאכלו בפשיעה הקרובה למזיד]. ויש חולקים (ע"ש בפירוש מקצת חכמי צרפת).

דפים כח – כט

מז. האם חלה שבועה על שבועה לחייב עליה, באופנים הבאים?

א. 'שבועה שלא אכלתי', 'שבועה שלא אכלתי' – ואכל.

ב. 'שלא אוכל תשע', 'שלא אוכל עשר' – ואכל עשר.

ג. 'שלא אוכל עשר', 'שלא אוכל תשע' – ואכל עשר.

ד. 'שלא אוכל תאנים וענבים', 'שלא אוכל תאנים' – ואכל תאנים והפריש קרבן, ואח"כ אכל ענבים. (וכן להפך: 'שלא אוכל תאנים' 'שלא אוכל תאנים וענבים').

א. נשבע פעמיים לשקר; 'שבועה שלא אכלתי' 'שבועה שלא אכלתי' – אמר עיפא בתחילה שאינו חייב אלא אחת. אמר לו אבימי אחי: טעות היא, וחייב שנים. (שכיון שהשבועה היא לשעבר וכבר יצאה הראשונה לשקר, מתחייב שוב על השניה משום שבועת שקר, ואין זה ענין לחלות שבועה על שבועה על דבר עתידי, שהשניה אינה מוסיפה כלום).

ב. 'שבועה שלא אוכל תשע', 'שבועה שלא אוכל עשר' – עיפא אמר שחייב שתיים (אם אכל עשר), ואמר לו אבימי שזו טעות וחייב רק אחת, שהרי אין השניה מוסיפה כלום על הראשונה.
א. אפשר שאף לרעת האומרים בשבועה על שבועה שחייב על השניה משום שזו – כאן פטור שהרי לא יצאה לשוא, מפני שכוללת איסור בעשירית גם אם יאכל התשע בשגגה או מפני הסכנה.
ב. נשבע 'שלא אוכל תשע אלו' וחזר ונשבע על עשר – כתבו התוס' (והרמב"ן כו): שהשבועה השניה חלה, היות וכלל בשבועתו דבר נוסף. [שאינו דומה ל'תשע' סתם שאין באמירת 'עשר' שום תוספת, שהרי כל תשע שיאכל כבר נתחייב מפאת שבועה ראשונה]. ויש מי שחלק (וערב"ז הל' שבועות ד, יג בדעת הרמב"ם).

ג. 'שלא אוכל עשר' 'שלא אוכל תשע' – עיפא אמר שחייב אחת, וא"ל אבימי שזו טעות וחייב שתיים (כשחזר ואכל העשירית, אבל אכל תשע אינו חייב אלא אחת), שהרי מצד הראשונה לא נאסר באכילת תשע, והשניה הוסיפה עליו איסור.

יש מדייקים מלשונות הראשונים שאם אכל העשר בבת אחת פטור על השניה (עפ"י אמרי בינה נדרים ח; אמרי ברוך יו"ד רלח).

ואמר אביי, שיש אופן שהדין כעיפא; אם לאחר אכילת תשע הפריש קרבן, ואח"כ אכל את העשירית – פטור עליה, שאינה מצטרפת עם התשע הראשונות והריהי חצי שיעור, וכדלהלן.
כן גרסתנו. וכן נקט הראב"ד (שבועות ד, טו). ואילו הרמב"ם גרס ופירש באופן אחר.

ד. 'שלא אוכל תאנים וענבים', 'שלא אוכל תאנים', ואכל תאנים והפריש קרבן, ואח"כ אכל ענבים – פטור על אכילת הענבים, שכיון שהפריש קרבן על התאנים, נידונית אכילת הענבים בפני עצמה והוי חצי שיעור, (ואפילו היתה העלמה אחת, שלא נודע לו בין תאנים לענבים. תוס' רא"ש).

א. נשבע תחילה על תאנים לבדן ואחר כך נשבע על תאנים וענבים – שיטת התוס' שהשבועה השניה חלה, מתוך שכלל בשבועתו גם ענבים. וכ"כ הריטב"א. וכתב שהוא דבר פשוט. ואולם נראה שאין הדבר מוסכם – ע' אבני נזר או"ח תמו, יג. וע"ע בנדרים יז: וברמב"ם ד, יד ובנו"כ.

ב. נשבע שלא יאכל תאנים וחזר ונשבע שלא יאכל כחצי זית תאנים עם כחצי זית ענבים – השבועה השניה חלה עליו, ואם אכל כזית תאנים וחזר ואכל כחצי זית ענבים – חייב שתיים (עתוס').

דף כט

מח. א. איזוהי שבועת שוא? ומה חייבים עליה?

ב. הנשבע לאסור כל פירות שבעולם עליו אם לא ראה גמל הפורח באויר – מה דינו?

ג. 'שבועה שאוכל ככר זו' 'שבועה שלא אוכלנה' – מה דינו כשאכל וכשלא אכל?

א. איזוהי שבועת שוא – נשבע לשנות את הידוע לאדם; אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב, ועל האיש שהוא אשה וכד'. ואמר עולא: והוא שניכר לשלשה בני אדם (העמוד, אבל לא ניכר – שבועת שקר היא ולא שוא).

הנשבע על דבר שקר, וראוהו שלשה בני אדם בשקרו, כגון 'שלא הנחתי תפלין היום' וראוהו שלשה שהניח – כתב ר"י מלונגיל שחייב משום שוא. (ולו"ד היה מקום לומר שלא אמרו שלשה אלא בדבר המתברר לכל. וצ"ע. ועכ"פ נראה כשנשבע לאמת דבר שיודעים בו שלשה אנשים – נראה שאין זה 'שוא' כנשבע על עץ שהוא עץ, שהרי רוצה לחזק אמתו אצל מי שלא ראה. ודומה למש"כ הרמב"ם (ספ"ה) על הנשבע שהשמש גדולה מן הארץ שהואיל ואין הדבר ידוע לכל אדם אין זו שוא).

הנשבע על דבר שאי אפשר לו; אם לא ראיתי גמל הפורח באויר; נחש כקורת בית הברד [ופירשו בגמרא: שטרופ (רש"י): מנומר. רש"ג ועוד: מיושר בזוית] בגבו כקורה], או נשבע לבטל את המצוה – הרי זו שבועת שוא ועל זדונה מכות ועל שגגה פטור.

א. אם אומר דבר שאפשר לפרשו כגוזמא, כגון 'שבועה שראיתי כיוצאי מצרים' – יש אומרים שאסור הדבר כשבועת שוא (התוס' כתבו שאסור מדרבנן, שהחמירו בשבועות מבגדריים. ובתו"ח הקשה מלשון משנתנו המורה ששבועת הבאי אסורה מדאורייתא. וע' לשון הראב"ד הל' שבועות ג, ה). ויש מתירים שבועות הבאי כגדריים (עפ"י ר"ת רמב"ן וריטב"א. וערמב"ם ג, ה ולח"מ), ואולם אם הדבר שקר גמור כגון שלא ראה עם רב כלל – חייב. וכן אם מעמיד דבריו בדוקא, שלא בדרך גוזמא – לוקה (ער"ן).

ב. הנשבע לבטל את המצוה לוקה משום שבועת שוא בין שקיים שבועתו בין שלא קיימה (עפ"י רמב"ם ה"ב יד; מאירי כה.). ואין הפרש אם כוונתו לבטל המצוה או בשביל דבר אחר, כגון שנשבע שלא יעיד לחברו מפני שנאתו לו ואין כוונתו לבטל המצוה (תורת חיים). טעה וסבר שאינה מצוה – אין זו שבועת שוא, כגון שנשבע שלא ילבש תפלין ולא ידע שהתפלין מצוה (רמב"ם ג, ה).

ג. יש מדייקים מדברי הרמב"ם (ה, יח) שאף הנשבע לבטל מצוה שאינה מחויבת אין שבועתו שבועה, כגון שלא ללבוש ציצית – והלא יכול להמנע מלבישת בגד בן ד' כנפות, וכד' (עפ"י עונג יום טוב סו"א א. אך נראה שדוקא בכגון שנשבע שלא יטיל ציצית בבגדו, שאומר דבר נגד המצוה, משא"כ בלא אלבש בגד של ד' כנפות. עכס"מ רדב"ז ולח"מ שם). גם י"ל דוקא בכגון זה שכשלושב בגד חייב בציצית, אבל מצוה 'קיומית' יתכן שאין זו שבועת שוא, ולפי"ז א"ש דברי הרמב"ם 'שלא יאכל מצה בלילי הפסח' אף לדעת האומרים שיש קיום מצוה באכילת מצה כל שבעת הימים. וע"ע במובא ביוס"ד נדרים טז:).

ישנן שבועות שוא נוספות: דבר הידוע [לשלשה בני אדם. רמב"ם] שאין בו ספק שהוא כן, כגון הנשבע על אבן זו שהיא אבן (עפ"י ירושלמי; רי"ף ורמב"ם). וכן הנשבע על דבר שאין בידו לעשות, כגון שלא יישן שלשה ימים ולילות רצופים (ערמב"ם א, ד-ז וש"ר). וע"ע אופנים לעיל כה. הנשבע בינו לבין עצמו שאכל או שלא אכל – מסתבר לכאורה ששבועת שוא היא, שהרי שבועתו לחנם ואין לה כל משמעות, שאינו עושה כן לשקר אדם או למטרה אחרת, ודמי לנשבע לשנות את הידוע לאדם. אך מסתימת הרמב"ם נראה שאין חילוק אם נשבע בפני אדם או בינו לבין עצמו. וי"ל שכיון שהשבועה מצד עצמה אין בה משמעות של שוא, אינו לוקה משום שוא. ויובן היטב למש"כ הרדב"ז בפתיחה להל' שבועות שבעצם כל שבועת שקר היא לשוא, אלא שאינו לוקה עליה משום אזהרת שוא כי יש בה אזהרה אחרת. וה"נ אף כי שבועתו היא לשוא, שייכת היא לשבועת שקר מפני שאינה מוכחת מתוכה שהיא לשוא.

דין שבועת שוא במזיד – במלקות (לא תשא את שם ה'א לשוא). בשוגג – פטור מכלום. במנחת חינוך (ל, ב) כתב שהנשבע לשנות את הידוע לאדם – לוקה גם משום שבועת שקר, אם התרו בו. וכבר העירו שבירושלמי כאן מפורש שאין לוקה אלא משום שבועת שוא בלבד.

ב. האומר יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם לא ראיתי גמל פורח באויר – הרי זו שבועת שוא שלוקה עליה. כן פירש רבא משנתנו.

פירשו בתוס': מפני שאי אפשר לו לעמוד באיסור כל פירות שבעולם [ופירש המאירי דהיינו כל מאכל ולא דוקא פירות].

והרמב"ן פירש מפני שידוע שלא כיוון לאסור אלא לאמת דבריו שראה גמל פורח, דבר שאינו. [אמנם אם תוקע עצמו ומעמיד דבריו ובא לאמתם לאחרים בכך שאוסר פירות העולם אם לא ראה – הרי זו שבועת ביטוי ולא שוא, והפירות אסורים (ערמב"ן בפירוש הירושלמי ובהגהות הגרא"ז). וי"א שהפירות לעולם מותרים שהרי לא בא לאסורן אלא השבועה אסורה. ערשב"א וריטב"א].

ג. 'שבועה שאוכל ככר זו' 'שבועה שלא אוכלנה' – עובר משום שבועת שוא, השניה (שהרי היא באה לבטל חיובו של שבועה ראשונה), בין אם אכל בין אם לא. ואם לא אכל, עובר גם כן משום שבועת ביטוי על הראשונה.

הלכך אם בא לשאול מה יעשה – מורים לו לאכול כדי לקיים שבועת הביטוי, ואילו על השבועה השניה כבר עבר מיד (ראשונים עפ"י הירושלמי).

מט. א. האם השבועה נבחנת כפי משמעות המלים המקובלת, או מתחשבים בדעתו ו'פרשנותו', כיצד הוא קורא ומכנה אותם?

ב. מפני מה בית דין אומרים למחויב שבועה, משביעים אנו אותך לפי דעתנו ולא לפי דעתך?

ג. המושבע מפי אחרים, האם חייב משום שבועת ביטוי ומשום שבועת העדות?

א. מסקנת הגמרא שהולכים אחר מוצא פיו ולא אחר דעתו ופירושו האישי למלים שאמר (שבטלה דעתו אצל שאר כל אדם. מאירי). ומאידך יכול לומר נתכוונתי לפירוש מסוים בדברי, הגם שאין זו המשמעות הפשוטה ויש בדבר צד תחבולה, ובלבד שהמלים סובלות אפשרות למשמעות זו גם אצל שאר בני אדם (וכדלהלן). הנשבע שראה גמל פורח באויר, ואמרו לו היאך נשבעת לשוא, ואמר עוף גדול ראיתי וקראתיו גמל לרוב גדלו, וכך היה בדעתי – אין זה כלום, שאין כל אדם קוראים 'גמל' אלא לגמל, ובטלה דעתו אצל כל אדם ולוקה (רמב"ם ה, כא). ע"ע לעיל כו לענין 'פת' סתם ודעתו לפת חטים.

ב. בית דין אומרים לו משביעים אנו על דעתנו ולא על דעתך, כי פעמים יכול להשבע באופן שהדיבור אינו סותר לאמת ובכל זאת הוא מרמה, כגון מעשה דקניא דרבא, שנשבע אחד ששילם ואכן נתן לו מעות כפקדון ללא ידיעתו ולאחר שבועה יחזור ויטלן. וכגון אילו היו ישראל נשבעים 'לקיים את התורה' – היו יכולים לומר שדעתם היתה רק לתורה שבכתב, או 'תורות' – לשתי תורות פרטיות, תורת חטאת ותורת אשם, וכיו"ב.

ג. אין חיוב מלקות או קרבן משום שבועת ביטוי אלא הנשבע מפי עצמו או מושבע מפי אחרים וענה 'אמן' על דברי המשביע (או שאר ביטויים המאמתים את השבעת חברו, כגון 'הן' או 'מחויב אני בשבועה זו', 'קבלתי עלי שבועה זו'. רמב"ם ב, א; רמב"ן לא:), שכל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו דמי (ואמרה האשה אמן אמן. שמואל), אבל אם אמר לו חברו 'משביעך אני' וענה: 'לא אכלתי' – אינו חייב. א. אפילו השביעו גוי או קטן וענה 'אמן' – חייב (רמב"ם ב, א; טשו"ע י"ד רלז, ב).

ב. לדברי רבי אמי (מט:): כל שבועה שהדיינים משביעים אותה אין חייבים עליה משום שבועת ביטוי. ושאר אמוראים חולקים (ע' בגמרא שם).
ודעת הראב"ד שאם הושבע מפי אחרים בבית דין ושתק – חייב משום שבועת ביטוי, ואין כן דעת הרמב"ן (מובא בריטב"א לו.).

בשבועת העדות, אפילו לא ענה 'אמן' – חייב, שהרי הכתוב מדבר במושבע מפי אחרים (ושמעא קול אלה).
וכתבו הגאונים שבכל חרם בית דין או ציבור – אין צריך 'אמן' (מובא במאירי).

פרק רביעי; דף ל

- ג. מה למדו בסוגיא מהמקראות דלהלן:
א. ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'.
ב. בצדק תשפט עמיתך.
ג. וישב משה לשפט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב.
ד. אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'.
- א. ועמדו שני האנשים... – נדרש גם על העדים (שהרי בעלי הדינים אמורים במפורש בהמשך. גם דרשו שני-שני בגזרה שוה); אנשים כשרים להעיד, ולא נשים. ומכאן שהגדת העדות – בעמידה.
א. בדיעבד שהעידו מיושב – דעת הרמב"ן ועוד ראשונים [דלא כ'ש מי שאומר'] שהעדות כשרה. (ובתוס' זבחים טז. נסתפקו בדבר). וכן כשלא אפשר – מעידים בישיבה (ריטב"א).
ב. כתב המאירי שהעדים עומדים גם אחר שהעידו, כל עוד הב"ד נושאים ונותנים בדבר, שמא יצטרכו להשיב עדותם לפניהם.
וכן בעלי הדינים בעמידה (ועמדו שני האנשים אשר להם הריב. לחכמים, שניהם בעמידה במשך כל הדין. ואפילו לרבי יהודה המתיר אם שניהם יושבים, בגמר דין מודה שהם בעמידה וכדלהלן).
- ב. בצדק תשפט עמיתך – שלא יהא אחד יושב ואחד עומד, [ואפילו אחד מהם ת"ח שאין כבודו לעמוד, אומרים הדיינים גם לבעל דינו שהוא עם-הארץ לישב], אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך. עוד דרשו: הוי דן את חברך לכף זכות.
ועוד דרשו לענין בעלי הדינים: עם שאתך בתורה ובמצות – השתדל לדונו יפה [שאם באים שני דינים לפניך (בבת אחת, או יתכן אף בזה אחר זה). עתוס'. וכן נקט הריטב"א שאף בוא"ז, אך לא כשהתחילו כבר לדון בדין השני. ע"ש] – פתח בדינו של העמית בתורה ומצוות (ואולם דין האלמנה קודם לדין תלמיד חכם. רמב"ם סנהדרין כא,ו). וכן לענין שודא דדייני – ראוי לזכותו. ועוד אמרו במקום אחר שהדיין מהפך בזכותו של צורבא מרבנן. עתוס'.
- ג. וישב משה לשפט את העם ויעמד העם וגו' – דיינים בישיבה (בשעת קבלת עדות ובשעת גמר דין. ר"ן) ובעלי דינים בעמידה (שאפילו רבי יהודה מודה בגמר דין כאמור. כן דרשו בלשון אחת. וכ"ה ברמב"ם סנהדרין כא,ג).
- בדיעבד, דיינים שקבלו עדות בעמידה – דינם דין (ירושלמי, מובא בראשונים. וכן בשעת גמר דין. ר"ן).